

'Vol naar binnen en naar buiten snijden'

IN GESPREK MET MORTEN HJORT

Tijn **PONJEE** en Paul **KLOOSTERBOER**

'Wanneer was het gisteren voor jou op 't randje?', vraagt Morten Hjort aan Tijn, die de dag voor onze ontmoeting co-begeleider was bij een opleiding systemisch werk. We bespreken vervolgens een interventie, waarin Morten niet aan de slag ging met een gestelde vraag, maar deze teruggaf aan de deelnemer om de vraag 'verder te laten rijpen' en een concreet aangrijpingspunt aan te leveren. Op dat moment tot ongenoegen van de deelnemer.

Morten geeft hierop aan dat je soms liefdevol een baksteen moet gooien om illusies te doden. Waarbij het essentieel is dat je dat met mildheid doet. Zo niet, dan beland je in een overdrachtspatroon.

We ontmoeten elkaar aan de Nieuwegracht te Utrecht, in de nieuwe locatie van Phoenix

Opleidingen. De thuisbasis van Morten Hjort, sinds twee jaar als directeur de opvolger van Wibe Veenbaas die het instituut oprichtte. Hij neemt ons mee in zijn gedachten over begeleiden 'op het randje' en wat dit voor zijn werk als begeleider betekent.

Je bent bekend om je scherpe manier van werken. Wat betekent begeleiden op het randje voor jou?

'De vraag in ons werk is steeds: is dit een interventie of gaat het om tegenoverdracht? Om dit te onderscheiden, moet ik er eerst

T. Ponjee Msc is arbeids- en organisatiepsycholoog te Wijchen en redactielid van dit tijdschrift. E-mail: tijn@ponjeeadvies.nl.

Dr. P.P. Kloosterboer is zelfstandig organisatieadviseur te Amsterdam en redactielid van dit tijdschrift.

Wij, de auteurs, kennen Morten vanuit zijn werk. Beiden volgden we diverse leergangen onder zijn begeleiding en Tijn is op dit moment zijn directe assistent in een opleiding. Wij hebben erg uitgekeken naar dit gesprek en konden vooraf niet bevroeden wat het met onszelf zou doen. Gaandeweg merken we dat onze eigen overdrachtspatronen ook in dit interview meespelen – soms komen we zelf ook 'op de rand'. Al lebei op een andere manier en vanuit een andere plek. Bij het schrijven van dit verhaal besluiten we dit, waar relevant, steeds in een kadertje op te nemen.

doorheen. Ik heb vaak de interventie zelf al wel paraat. Om langs de tegenoverdracht te komen moet ik eerst instinctief voelen als een dier. Voel ik bijvoorbeeld een neiging in mezelf opwellen om iemand te gaan slaan? Of om mij terug te trekken? Verantwoordelijkheid te nemen? Of om wild te beminnen? Dat zijn gevoelens die vooral iets vertellen over mij en mijn geschiedenis en die deze lading erop zetten – het helpt niet om ze weg te duwen.

De effectiviteit van de interventie wordt slechts ten dele bepaald door de interventie zelf. Voor het grootste deel wordt die bepaald door de plek van waaruit ik de interventie doe vanuit mijzelf, de intentie. Ik moet er als het ware van binnen langs reizen om erachter te komen waar het vandaan komt en wat het over mij zegt. Tijdens de interventie met die deelnemer gisteren voelde ik bijvoorbeeld een mengeling van macht en onmacht. Een gevoel van macht kan ontstaan in de plek die de deelnemer mij aanbiedt als redder. Met van die grote ogen die smeken: *Red mij!* De onmacht die ik voel is: *Ik moet nu iets doen, maar ik weet niet wat.* Ik

ervaar onmacht en kom niet in beweging. Dan ga ik in gedachten terug naar mijn jeugd en zie ik mezelf als de kleine Morten die in de keuken staat met zijn moeder en die hetzelfde appel ook ervaart van haar: *Red mij.* *Het lukt me allemaal niet met je vader.* En dan zie ik een jongetje dat keihard werkt en het allemaal niet kan oplossen. Een psychopathisch thema – veel te groot, veel te vroeg. Als ik dat ontrafel, word ik weer mild. Ik reis als het ware alsnog terug naar de plek waar ik toen niet kon zijn. Pas vanuit dat gevoel kan ik ook met mildheid reageren naar de deelnemer tegenover me. Ik kijk dan dus niet naar mijn moeder in de keuken, maar als volwassene naar mezelf, als dat kleine jongetje in zijn onmacht.

Dat voelt ook als snijden in mezelf: ik doe mezelf pijn door dit opnieuw te ervaren. En niet op een manier die me zwakker maakt, maar juist op een manier die me voedt. Preciezer: het is een vol naar binnen en naar buiten snijden, maar wel in die volgorde: eerst naar binnen bij mezelf en dan weer terug naar buiten. Ik ontrafel steeds mijn eigen overdrachtsfenomenen, zodat ik anderen een interventie kan geven zonder mijn lading erbij. Je moet iets eerst vastpakken, om het daarna los te kunnen laten.

In die zin kan en wil ik alleen maar op het randje werken. Zo is het niet alleen leuk, spannend en uitdagend voor mezelf, maar vooral ook dienend aan het leerproces van de ander en ondertussen voedend voor mezelf. Anders zou ik dit werk ook niet vol kunnen houden.'

Dat is precies wat ik (Paul) me al afvroeg: hoe houd je deze intensiteit vol – dag in, dag uit – in al de begeleidingen die je doet?

Hoe vind je de ingang bij de ander om een interventie te doen die dienend is voor de ander?

‘Een andere manier waarop ik zoek naar de ingang, is door me te richten op de andere kant van wat ik mij gewaar word in contact met de ander. Bijvoorbeeld als iemand aan geeft het moeilijk te vinden om vol voor eigen behoeften uit te komen en ervoor op te komen. Daar zit schaamte op. Om een lerende interventie te maken, richt ik me op de polariteit, de keerzijde van dezelfde medaille. In dit voorbeeld kom ik dan uit bij: erop af en op de deur rammen. Dus dat hij gewend is om vol te kunnen incasseren en dat daar ook geen schaamte op zit.

Om iemand uit te nodigen een verkenning te doen van het land van agressie en macht, moet ik daar zelf in voorgaan. Ik kan niet rustig op een stoel zitten en zeggen dat hij wellicht meer moet doen met zijn boosheid, dan word ik onbetrouwbaar. Ik kan namelijk niet iemand uitnodigen te reizen naar een land, als ik niet laat zien dat ik daar zelf ook vertrouwd ben. Anders wordt die stap te groot en te bedreigend. De effectiviteit van de interventie staat of valt dus met het kunnen aanbieden van een lerende interventie, waarbij je als begeleider kunt voorgaan in de ervaring. Het kan niet anders dan dat je zelf ook geraakt wordt in je eigen verhaal.’

Morten wijst op een ingelijste foto van zichzelf met zijn beide ouders. ‘Kijk, dat ben ik op mijn eerste schooldag.’ Op de foto zit hij vlak naast zijn moeder; zijn vader zit er ongeveer een meter vandaan. ‘Vroeger was ik altijd óf bij mijn moeder, óf bij mijn vader. Ging ik van de een naar de ander, dan moest ik echt oversteken. Dus het land van twee ouders, met een vader en een moeder die als een hecht team opereren, dat ken ik niet zo goed. Mijn natuurlijke neiging in opstellin-

gen is daarom te werken met een vader of met een moeder. Werken met allebei tegelijk heeft voor mij iets van een experiment. Dat is een land dat ik niet zo goed ken.

Ik ken ook niet alle landen en ik ken ze niet allemaal even goed. Maar de laatste jaren merk ik, dat ik in steeds meer landen de weg weet.’

Hoe verhoud jij je tot vraagstukken die niet vragen om ‘de rand op te zoeken’?

‘Als je een schaal van nul tot tien neemt, waarbij tien het randje is, dan voel ik me het meest vertrouwd bij acht tot en met tien. Alles onder de zeven vind ik moeilijk. Paradoxaal genoeg komt daar juist de grens van mijn eigen effectiviteit in zicht, dan kom ik in de buurt van mijn eigen randje. Want moeilijk wordt het voor mij als ik niet op het randje mag. Vijf tot en met zeven moet ik oefenen, want soms is dat meer dienend aan de situatie.

Er zijn nu eenmaal situaties waarin je niet het contract hebt om tot tien te gaan. Bijvoorbeeld als je een dagje binnen de muren van een organisatie werkt, in plaats van hier in onze eigen vrijplaats die Phoenix Opleidingen heet. Als het gaat over de klussen die intensiteit 2 en 3 vragen, dan permitteer ik mijzelf om die niet aan te nemen – dat is gewoon niet voor mij weggelegd. Ik moet het ook niet willen, want dan kom ik niet tot mijn recht. De lol, spanning en avontuur gaat er dan vanaf. Daar ben ik zelf niet mee gediend en ook de ander niet.’

Hoe komen de man-vrouwverschillen voor jou terug in begeleiding op het randje?

‘Tijdens de eerste NLP-opleiding die ik ooit volgde, heb ik vijftien dagen verliefd gekeken naar Helma, de lerares. Ik vond alles mooi, prachtig en aantrekkelijk aan haar; ik

Ik (Tijn) ga in gedachten terug naar een gesprek, gisteren, in een van de pauzes van de groep. Morten zei tegen mij dat hij vond dat ik een zachte kracht had in begeleiding. En dat dit niet zijn ding is, dat hij er helemaal kriebelig van wordt en ‘Schiet op!’ denkt. Meteen vraag ik me af of ik dan van de intensiteit 3 ben. ‘Ik ben niet goed genoeg’, is mijn eerste gedachte. Mijn kaken verstijven. Mijn borstkas trekt zich samen. Ik wil weg. ‘Zie je wel? Ik ben vast een 3.’ Ik ben meteen weer terug bij mijn vader die mij vaak niet goed genoeg vond. Ik maak ervan dat dit dus nu ook niet goed genoeg is. Te soft, te zacht. Ik blijf daar van binnen een beetje bij hangen, zoek situaties die deze gedachte bevestigen. Mijn gedachten dwalen af en ik moet moeite doen om mijn kompas weer te vinden. Ik land pas weer in het gesprek, als het gaat over de liefde voor de lerares op de NLP-opleiding.

zat met open mond naar haar te kijken. Waar stond ze voor? Ze was een mooie vrouw, maar ook een vrouw die overschot had en mij niet nodig had. Waaraan ik kon hangen en die ik niets terug hoefde te geven.

Wat ik daarvan geleerd heb, is dat er dus vrouwen zijn die beschikbaar zijn om steun te bieden, maar hun behoeften niet op mij projecteren. Zij kon moeiteloos geven, zonder dat daar direct iets tegenover hoefde te staan. Het was voor mij bijzonder helend dat ik kon halen zonder iets terug te hoeven geven, vanuit mijn geschiedenis gezien. Daar is dus een leerproces rondom hechting en seksualiteit samen, want die twee horen samen. Ik was dus eigenlijk *therapeutisch verliefd* op mijn lerares. En dat is hoe ik het in mijn werk ook zie: dat de mannen en vrouwen met wie ik werk een leerproces te doorlopen hebben rondom hechting en seksualiteit. Ik kijk dan steeds. *Wat wil hier geleerd worden en hoe creëer ik een leerervaring die hier iets over leert?* Dat kan ik alleen maar doen door mijzelf, in mijn eigen the-

ma’s rondom hechting en seksualiteit, in te brengen.

Stel je voor, dat ik met een vrouw werk en ik een grote aantrekkingskracht voel. Dan is er volop eros, maar mijn hart blijft buitengesloten. Want dan reduceer ik haar tot een object, een lustobject. Pas als het mij lukt om ook het verdriet te voelen over waar het in mijn hechting is misgegaan, dan kan ik mijn hart erbij halen. Als ik dan opnieuw naar haar kijk, ontstaat eerder het beeld dat ik graag een wijntje met haar zou willen drinken op een zonnig terras.

Enerzijds leer ik via eros hoe mijn oorspronkelijke hechting is verlopen en wat ik daarin hebt gemist. En als ik daar in mijzelf contact mee maak, kan ik ook leren hoe ik mezelf kan leiden naar een plek van werkelijk liefdevol kijken. En alleen vanuit deze plek kan ik van waarde zijn voor jouw leerproces.’

En terwijl hij Tijn schalks aankijkt: ‘Maar ik vertik het om niet te voelen dat ik jou een mooie en aantrekkelijke vrouw vind en om daar niet volop van te genieten, als we samenwerken. Dan sluit ik iets uit wat er wel is en dat kan niet! Maar ik weet ook wel dat jij een partner hebt en dat ik er ook een heb. Dus dat ik dat een plek moet geven in mijn hart, waarbij ik jou kan zien en eren als een waardevol mens en onze genegenheid kan stromen, terwijl de ordening klopt.’

Wanneer merk je dat dat zelfs voor jou wel eens lastig wordt?

‘Als ik zelf niet lekker in m’n liefdesleven zit. Dan moet ik wegblijven van dit specifieke randje. Dan heb ik mogelijk op dat moment onvoldoende het vermogen voluit instinctief te voelen als een dier en dat vervolgens ook weer te containen.

Het wil nog wel eens gebeuren dat vrouwen in de groepen waarmee je werkt verliefd op

Ik (Paul) merk dat ik nu afdwaal met mijn gedachten. Later, thuis, realiseer ik me wat er is gebeurd. Dit patroon waarbij ik tussen twee mensen (hier Morten en Tijn) wederzijdse liefde en bewondering zie stromen, ken ik maar al te goed van mijn ouderlijk huis, tussen mijn moeder en mijn broer. Daar kon ik nooit tegenop, daar kwam ik niet tussen. Ik voel me weer even het vijfde wiel aan de wagen en vertrek in gedachten, om het niet te hoeven voelen. 'Begrijp je wat ik bedoel?' Morten kijkt me vragend aan, nadat hij iets heeft verteld dat ik volledig heb gemist. Ik knik glazig van ja en meen te zien dat we allebei wel beter weten.

Ik (Tijn) merk dat ik me opgelaten voel door de blik van Morten in mijn richting. Ik vertrek ook uit het contact, door een barrière op te werpen om hem op een controleerbare, veilige afstand te houden. Mijn adem stukt en ik beweeg wat naar achteren. Het voelt als te veel, als te veel liefde voor mij. Meteen ben ik terug bij vroeger thuis, waarbij ik altijd iets moest doen om oké te zijn. Bijvoorbeeld door een grote prestatie te leveren – die vaak ten koste ging van mijn eigen welbevinden. Het verstijven en doorzetten in een ongemakkelijk moment heb ik goed geleerd. Ik moet er dan echt doorheen ademen, om me weer te ontspannen en de volheid van de liefde echt te ontvangen

je worden. En van daaruit wellicht ook de competitie met elkaar aangaan. Dat speelt eros dus niet alleen in de een-op-eenbegeleidingssituatie, maar ook in de lokale begeleidingcontext.'

Hoe zie je dat en hoe ga je daarmee om?

'Ik zie dat vooral zoals ik zelf heb gekeken naar Helma. Zij was mijn projectiescherm, zoals ik dat ben voor mensen die ik begeleid. Het gaat niet over mij, mensen zoeken iets

met mij uit – op die manier kan ik het relatiëren. En het vervolgens ook ombuigen naar wat het daadwerkelijk voor de ander wil zeggen, op een diepere laag. Om zo de ander een ervaring te geven waarvan hij iets kan leren over zichzelf.'

We hebben het gehad over het randje binnen de context van begeleidingssituaties. Welke andere experimenten ga je aan?

'Wat ik geweldig leuk vind, is de wijsheid en de principes die we binnen Phoenix overdragen, mee te nemen en te proberen ze toe te passen in andere, vreemde contexten. Een voorbeeld is *Ereveld vol Leven*, een nieuwe manier van herdenken waarmee men in 2015 is begonnen bij het Nationaal Ereveld te Loenen. Daarbij wordt voor één dag het leven symbolisch achter de grafstenen teruggeplaatst. Ook wordt zichtbaar gemaakt hoe groot de impact van het verlies is van deze man of vrouw – niet alleen op dat moment, maar ook voor de generaties daarna. Voor één dag is het grafveld *vol leven*: achter elke grafsteen staat een man, vrouw, kind of militair met dezelfde leeftijd van diegene die daar begraven ligt.

Ik leer daar ontzettend veel van. Toen ik dit voorbereidde met al die families, realiseerde ik me ineens: *Shit, dit zijn geen cliënten van me, er is hier geen vraag. Wat doe ik hier dan eigenlijk?* Voor mij komt dat pas binnen als ik er zit; dat heeft met mijn leerstijl te maken, dat ik het moet ervaren. Voordeel is wel dat ik vooraf niet zoveel stress heb. Maar ik heb wel een gevoel: *Waar ben ik aan begonnen? Hoe doe ik dit, zonder cliënten?*

Dan moet ik op dat moment improviseren vanuit alle bagage die ik heb, maar zonder de antwoorden te weten. Dat de weg zich ontvouwt op dat moment. Dat vind ik fantas-

tische experimenten, want zolang ik mijn plek ten opzichte van de ander bewaak en de plek waar vanuit ik zelf handel, dan komen de goede antwoorden. Dus: hoe kan ik een lerende ervaring maken, terwijl ik zelf ook op een ander terrein zit?'

Hoe kijk je aan tegen vernieuwing binnen Phoenix?

'Vernieuwen doen we hier vooral door oude tradities weer levend te maken. Ik vind het ook mooi om bestaande kennis en kaders in nieuwe contexten toegankelijk te maken. Zo hebben we nu een leiderschapsopleiding, waarin we de principes overdragen die we normaal gewend zijn over te dragen aan begeleiders. Maar leiderschap is een wezenlijk andere, eigen plek, waarop je niet zomaar je oude instrumentarium kunt plakken.'

Hoe kijk je aan tegen nieuwe inzichten uit de wetenschap?

'Ik heb van Wibe Veenbaas geleerd om niet te veel in hypes mee te gaan. Dus ik toets of ik wetenschappelijke inzichten in verband kan brengen met oeroude, tijdloze inzichten, principes en wetten van het leven. Als dat zo is, dan kunnen we met de nieuwe inzichten ons repertoire uitbouwen en versterken. In plaats van mijn heil te zoeken in de laatste wetenschappelijke inzichten, zou mijn studiereis daarom eerder gaan naar een Afrikaanse of Zuid-Amerikaanse stam, om te zien hoe oude wetten nog levend zijn. En dan een opleiding te maken over die oude wetten. Dat zou mijn vernieuwing zijn. Ander voorbeeld: het werk van Franz Ruppert, een Duitse hoogleraar. Mensen zeggen

dan: "Ruppert stelt altijd op vanuit het verlangen, waarom doe jij dat niet?" Maar als ik hem zie werken, zie ik heel andere dingen. Dan zie ik hoe hij contact maakt en een ruimte schept waarin de cliënt zijn vraag kan en wil onderzoeken. Ik zie hoe hij de innerlijke beweging van zijn cliënt aanvoelt en welke begeleidingsplek hij vervolgens opzoekt. Daarbinnen is dat beginnen te werken vanuit het verlangen wat mij betreft meer een detail dan de hoofdzaak. Wibe heeft me geleerd dat het leven één lange les is en dat geen hype dit kan versnellen. Er komt niets bij dat het leven minder mysterieus maakt. Daar ben ik hem heel dankbaar voor. En het is een feit dat je op je driewintigste andere dingen moet leren dan op je zesenvijftigste. Dat blijft.'

Terugkijkend op ons gesprek met Morten komen we tot de conclusie dat 'op het randje begeleiden' voor hem een voortdurend pendelen van de ene kant van de grens naar de andere kant van de grens is. Ingegeven door zijn eigen geschiedenis en wat hij daarin tegengekomen is. Een mengeling van schaamteloosheid en precisie in het exploreren van gevoelens brengt hem daar waar hij zijn moet: op de plek waar de leerervaring ontstaat. Dat hebben we in dit gesprek weer aan den lijve mogen ervaren; door deze overdrachts fenomenen uit te schrijven, krijgen ze ook een plek. We komen tot de conclusie dat we dit nergens anders zomaar zo zouden durven doen. Doordat Morten vanzelfsprekend beweegt op 't randje, gaat hij ons voor en neemt hij ons op deze manier mee.